

Oikeusministeriö/Kriminaalipoliittinen osasto
PL 25
00023 Valtioneuvosto

Viite

Oikeusministeriön Kriminaalipoliittisen osaston lausuntopyyntö OM 13/69/2008; yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta valmistelleen toimikunnan mietinnöstä

Asia

Viitekirjeessä tarkoitettua oikeusministeriön mietinnöstä koskien yhdyskuntaseuraamusten kokonaisuudistusta Helsingin käräjäoikeus esittää lausuntonaan seuraavan.

1. Yleistä

Helsingin käräjäoikeuden lainkäyttötyössä sovellettaviksi tulevat yhdyskuntaseuraamuksista yhdyskuntapalvelu ja valvontarangaistus ehdottoman vankeusrangaistuksen asemesta, ehdollisen vankeuden valvonta sekä nuorisorangaistus. Valvontarangaistukseen Helsingin käräjäoikeudessa on vastaaja määrätty vain kerran valvontarangaistusta koskevan lain voimaantulon jälkeen, joten kokemusta tämän rangaistusmuodon soveltamisesta ei juuri ole eikä oikeuskäytäntöä lain soveltamisesta ole vielä muodostunut. Nuorisorangaistukseen tuomitaan Helsingin käräjäoikeudessa vain harvoin, vuoden 2011-2012 aikana vain muutaman kerran. Tästä syystä nuorisorangaistukseen tuomitsemisen edellytyksiä ei tunneta parhaalla mahdollisella tavalla. Sen sijaan yhdyskuntapalveluun tuomitseminen on usein käytetty rangaistusmuoto ja kuten mietinnössä todetaan on "uskottava osa suomalaista seuraamusjärjestelmää".

Helsingin käräjäoikeus ja Rikosseuraamuslaitos ovat viime aikoina tiivistäneet yhteistyötä järjestämällä säännöllisesti yhteisiä tapaamisia, joissa on keskusteltu yhdyskuntaseuraamuksiin liittyvistä kysymyksistä. Yhteistyön tarve on koettu molemmin puolin tarpeelliseksi ja hyödylliseksi.

2. Yleiset säännökset yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta

Helsingin käräjäoikeus pitää kannatettavana, että eri yhdyskuntaseuraamuksista säädettäisiin yhdessä ja yhteisessä laissa. Yksi ja yhtenäinen laki olisi omiaan selvittämään yhdyskuntaseuraamusjärjestelmän kokonaisuuden. Lisäksi eri yhdyskuntaseuraamusten eroja olisi helppo tarkastella, kun säännökset löytyisivät yhdestä laista. Yhdyskuntaseuraamusten kokoaminen yhteen lakiin korostaisi aikaisempaa paremmin uusintarikollisuuden ehkäisemistä ja tätä kautta yleisen turvallisuuden lisäämisen tavoitetta. Lisäksi hoidon lisääminen seuraamusten täytäntöönpanossa korostuisi.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon tavoitetta Helsingin käräjäoikeus pitää

erityisen kannatettavana. Tuomitun vastaajan tukemista hänen sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja tätä kautta hänen valmiuksiensa lisäämistä rikoksettoman elämän elämiseen tulee tukea kaikin mahdollisin tavoin. Tämän vuoksi on kannatettavaa, että yhdyskuntapalveluun ehdotetaan lisättäväksi alle 21-vuotiaana rikoksen tehneelle valvonnallinen elementti.

Yhdyskuntaseuraamusten tuomitsemiseen ja täytäntöönpanoon liittyvät arviointi- ja selvitystyön sisältöjen ja menettelytapojen yhdenmukaistaminen ja selkiinnyttäminen on kannatettavaa. Kaikkien yhdyskuntaseuraamusten selvityksen yhteiseksi nimeksi on lakiehdotuksen 10 §:ssä esitetty seuraamusselvitys, minkä selvityksen laatisi Rikosseuraamuslaitos. Tämä yksinkertaistaisi selvityksen pyytämistä. Sen sijaan se, että rikoksesta epäilty voisi itse pyytää seuraamusselvityksen laatimista, voi joissakin tapauksissa viivyttää jutun ratkaisua. Tällaisen mahdollisuuden varaaaminen myös epäillylle lisää kuitenkin epäillyn oikeusturvaa ja voi olla omiaan motivoimaan henkilön kuntoutumista rikos- tai päihdekierteestä. Tämän vuoksi ehdotusta kannatetaan myös tältä osin.

Lakiehdotuksen 10 §:n mukaan seuraamusselvityksen voisi pyytää vaihtoehtoisesti joko syyttäjä tai tuomioistuin. Säännöstä esitetään tarkennettavaksi siten, että syyttäjän tulisi ensisijaisesti pyytää seuraamusselvitys ja tuomioistuimen vasta syyttäjän jälkeen. Tällä välttyttäisiin rikosasian turhalta viivytykseltä. Seuraamusselvitys tulisi lähtökohtaisesti olla rikosasian asiakirjoissa tai pyyntö tehtynä jo siinä vaiheessa, kun juttu saapuu käräjäoikeuteen. Tällöin käräjäoikeus voisi harkinnan mukaan pyytää seuraamusselvityksen ennen jutun pääkäsittelyä, jos syyttäjä on harkinnut seuraamusselvityksen tilaamisen tarpeettomaksi.

Rikosasian käsittelyn nopeuttamista on omiaan edistämään lakiehdotuksen 11 §:ssä säädetty mahdollisuus pyytää samassa yhteydessä seuraamusselvityksen kanssa myös täytäntöönpanosuunnitelma.

3. Yhdyskuntapalvelu

Lakiehdotuksen 37 §:n 3 momenttiin ehdotetaan uutena säännöksenä alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittuun yhdyskuntapalveluun sisällytettäväksi tarpeen mukaan myös valvontaa ja siihen lisätynä sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia. Myös tukea ja ohjausta olisi mahdollista ehdotuksen mukaan sisällyttää valvontaan. Valvontaan lisättävien toimenpiteiden arvioidaan lisäävän omaa elämänhallintaa ja edistävän kykyä suoriutua yhdyskuntapalvelusta. Kaikki keinot, jotka edistävät nuorten kykyä selviytyä yhteiskunnan vaatimuksista ja jotka poistavat nuorten syrjäytymisen riskiä, ovat kannatettavia. Rikoslakiin tehtävä lisäys edellä mainitun lakiehdotuksen 37 §:n 3 momentin lisäyksestä on tarpeen.

Päihitteettömyysvaatimus, joka sisältyy lakiehdotuksen 39 §:ään, on yhdyskuntapalveluun tuomitulle vaativa vaatimus, vaikka yhdyskuntapalveluun voitaisiin sisällyttää päihdehuoltoa ja kuntouttavaa toimintaa. Toisaalta päihitteettömyysvaatimus on osaltaan omiaan edistämään henkilön rikoksetonta elämää. Lakiin kirjattuna päihitteettömyysvaatimuksen merkitys korostuu ja voidaan tuoda yhdyskuntapalvelusta selviytymisen edellytykseksi entistä selvemmin.

Lakiehdotuksen 40 §:n 2 momentissa ehdotettu mahdollisuus muuntaa yhdyskuntapalvelu vankeusrangaistuksen lisäksi valvontarangaistukseksi on kannatettava yhdyskuntapalveluun tuomitun olosuhteiden muututtua siten, että hänen tuomitsemistaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen ei voitaisi enää pitää perusteltuna.

Se, että Rikosseuraamuslaitos saattaisi suoraan tuomioistuimen käsiteltäväksi yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanoajan pidentämisen tai sen muuntamisen valvonta-

rangaistukseksi tai ehdottomaksi vankeudeksi, olisi omiaan nopeuttamaan asian käsittelyä. Tällöin tuomioistuin ei olisi asian käsittelyssä riippuvainen syyttäjän aika-
taulusta vaan voisi nopeasti sopia asian käsittelyn Rikosseuraamuslaitoksen edus-
tajan kanssa. Ehdotus on tältä osin kannatettava. Ehdotusta tulisi kuitenkin täyden-
tää siltä osin, voidaanko yhdyskuntapalvelun pidentäminen tai sen muuntaminen
käsitellä kirjallisessa menettelyssä vai vaatiiko käsittely aina suullisen käsittelyn. La-
kiehdotuksen 41 §:ssä ei ole asian käsittelystä mainintaa eikä viittausta muihin
säännöksiin. Mikäli käsittely kirjallisessa menettelyssä olisi mahdollista, tulisi oikeu-
denkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5A lukua täydentää tältä osin.

4. Valvontarangaistus

Helsingin käräjäoikeudella ei ole huomautettavaa esitykseen valvontarangaistuksen
osalta siltäkään osin kuin siinä ehdotetaan lisättäväksi lakiehdotuksen 43 §:n 2 mo-
menttiin valvontarangaistuksen sisältönä olevan toiminnan laajentamista myös so-
siaali- tai terveydenhuollon palveluntuottajan järjestämään toimintaan.

5. Ehdollisen vankeuden valvonta

Lakiehdotuksen 10 lukuun Helsingin käräjäoikeudella ei ole lausuttavaa. Ehdotus
vastaa tältä osin voimassa olevaa, toimivaa lakinsäädäntöä.

6. Nuorisorangaistus

Helsingin käräjäoikeus pitää kannatettavana, että nuorisorangaistuksen edellytyksiä
lievennetään siten, että nuorisorangaistus voidaan tuomita joko sillä perusteella,
että ehdollista vankeutta valvontoiheen ei olisi pidettävä riittävänä tekijänä sosiaali-
sen selviytymisen edistämiseksi tai vaihtoehtoisesti uusien rikosten ehkäisemiseksi.
Samoin kannatettavaa on nuorisorangaistuksen tuomitsemista koskeva lakiehd-
otuksessa rikoslain 6 luvun 10 a §:n 1 momentin osalta ehdotettu momentin johtolau-
seen voidaan tuomita -harkinnanvaraisuusmuotoilun muuttaminen tuomitaan-muo-
toiluksi. Muutosesitykset ovat omiaan lisäämään harvoin käytetyn nuorisorangai-
stuksen soveltamista.

7. Sakkopalvelu

Toimikunnan ehdotus yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettavaksi
laiksi sisältää sakkopalvelua koskevat säännökset (lakiehdotuksen 14 luku). Ehdo-
tettu sakkopalvelu olisi uusi, vaihtoehtoinen täytäntöönpanomuoto sakon muunto-
rangaistuksen suorittamiselle vankeutena silloin, kun muuntorangaistukseen tuomi-
tun arvioitaisiin selviytyvän hänelle laadittavasta palvelusuunnitelmasta. Uuden täy-
täntöönpanomuodon tavoitteena on vähentää alunperin varallisuusrangaistuksena
tuomitun seuraamuksen suorittamista vankeutena ja tukea muuntorangaistukseen
tuomitujen henkilöiden elämänhallinnan ja -tilanteen parantumista. Kumpaakin ta-
voitetta voidaan pitää kannatettavana.

Ehdotettu uusi täytäntöönpanomuoto ei muuta tuomioistuimen roolia sakon muunto-
prosessissa, koska muuntorangaistuksen täytäntöönpanomuodon valinta vankila-
rangaistuksen ja sitä lievemmän sakkopalvelun kesken tehtäisiin muuntamista kos-
kevan tuomioistuinratkaisun jälkeen Rikosseuraamusvirastossa. Tätä toimivallanja-
koa voidaan pitää onnistuneena. Tuomioistuimella ei ole mahdollisuuksia eikä am-
mattitaitoa paneutua sakon muunto-oikeudenkäyntiin haastettujen elämäntilantee-
seen niin, että rangaistuksen täytäntöönpanovaihtoehtojen arviointi olisi mahdollista
suorittaa jo oikeudenkäynnin yhteydessä.

Lakiehdotuksen 81 §:ssä ehdotetaan, että mikäli tuomittu rikkoo sakkopalveluun ku-

luvia velvollisuuksiaan törkeästi, sakkopalvelun suorittaminen keskeytetään ja Rikosseuraamusvirasto saattaa asian syyttäjän välityksellä käsiteltäväksi tuomioistuimessa. Mikäli tuomioistuin toteaisi tuomitun rikkoneen velvollisuuksiaan törkeästi, sen olisi määrättävä muuntorangaistuksen suorittamatta oleva osa suoritettavaksi vankilarangaistuksena.

Käräjäoikeuden käsityksen mukaan ehdotettu menettelytapa on tarpeettoman raskas eikä vastaa sakon muuntorangaistusjärjestelmän systematiikkaa. Tuomioistuinhän on jo muuntanut sakon vankeudeksi myös niissä tapauksissa, joissa muuntorangaistus on sittemmin päädytty panemaan täytäntöön sakkopalveluna. Koska muuntorangaistuksen täytäntöönpanomuodon valinta ei ylipäättänsä kuulu tuomioistuimen toimivaltaan, myöskään täytäntöönpanomuodon vaihtamisen ei tulisi edellyttää tuomioistuimen ratkaisua. Menettely johtaisi siihen, että tuomioistuimen muunnettua maksamattoman sakon jo kerran vankeudeksi, se voisi joutua tekemään asiallisesti samansisältöisen ratkaisun vielä uudelleen. Tätä ei voida pitää viranomaisten voimavarojen järkevän kohdentamisen kannalta onnistuneena ratkaisuna.

Muuntorangaistuksen täytäntöönpanomuodon vaihtamista sakkopalvelusta vankilarangaistukseen koskeva esitetty menettelytapa on sama jolla epäonnistuneen yhdyskuntapalvelun, nuorisorangaistuksen tai valvontarangaistuksen sijasta määrätään vankeusrangaistus. Yhdyskuntapalvelun, nuorisorangaistuksen ja valvontarangaistuksen kohdalla tuomioistuin on kuitenkin jo alunperin päättänyt rangaistuslajista. Tällöin myös rangaistuslajin myöhempi muuttaminen muuksi rangaistuslajiksi on luonnollisesti tehtävä tuomioistuimessa. Kun tuomioistuin sen sijaan ei alunperin ratkaise sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanomuotoa, myös täytäntöönpanomuodon vaihtaminen tulisi tehdä muualla kuin tuomioistuimessa. Käräjäoikeus esittää, että päätös sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanomuodon muuttamisesta tehdään Rikosseuraamusvirastossa myös silloin, kun sakkopalvelun epäonnistuttua jäljellä oleva muuntorangaistus joudutaan suorittamaan vankilarangaistuksena.

Toimikunnan ehdotuksessa rikoslain 2a luvun 4 §:n 1 momentti on muotoiltu siten, että sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpano sakkopalveluna näyttäisi olevan mahdollista vain rikoksesta tuomitun sakkorangaistusten kohdalla. Säännöksen muotoilun perusteella on epävarmaa, koskeeko sakkopalveluvaihtoehto ollenkaan vankeudeksi muunnettavia uhkasakkoja. Tällaiselle soveltamisalarajoitukselle ei lie mitään tarvetta, joten säännöksen muotoilua tulisi täsmentää. Voidaan myös huomauttaa, että samalla henkilöllä voi olla yhtä aikaa muunnettavana sekä rikoksesta tuomittuja sakkoja että uhkasakkoja, jolloin niistä tuomitaan yksi yhteinen muuntorangaistus. Mikäli vain rikoksesta tuomitun sakkorangaistuksen muuntorangaistus voitaisiin suorittaa sakkopalveluna, yhteisen muuntorangaistuksen täytäntöönpano muodostuu ongelmalliseksi.

7.1. Rangaistusmääräysmenettelyssä annettujen sakkojen muuntaminen vankeudeksi

Toimikunnan mietinnössä esitetty rikoslain 2a luvun 4 §:n uudistaminen muuttaisi merkittävästi sakon muuntamisen edellytyksiä palauttamalla osan rangaistusmääräyssakoista muuntojärjestelmän piiriin. Rangaistusmääräyssakot ovat olleet vuoden 2008 syksystä lähtien kokonaan muuntokelvottomia, mikä vähensi esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa muuntorangaistusasioiden lukumäärän alle puoleen aiemmasta. Mietinnössä esitetyt perustelut rangaistusmääräyssakkojen osittaisen muuntokelpoisuuden palauttamiselle ovat sinällään ymmärrettäviä. Harkittaessa näiden sakkojen osittaistakaan palauttamista muuntojärjestelmän piiriin on kuitenkin tiedostettava, että muutos väistämättä lisäisi muuntorangaistusasioiden lukumäärää tuomioistuimissa ja myös sakkovankien lukumäärää.

Esityksessä on pyritty sääntelemään rangaistusmääräyssakkojen muuntamisen edellytykset yksiselitteisesti. Esitetyssä rikoslain 2a luvun 4 §:n 2 momentissa muuntamisen edellytykset on kuitenkin muotoiltu ristiriitaisesti mietinnön perusteissa esitettyyn nähden. Säännösehdotuksen mukaan rangaistusmääräysmenettelyssä määrätty sakko voidaan muuntaa, jos henkilölle rangaistusmääräysmenettelyssä määrätään neljäs tai useampi sakko vuoden kuluessa. Ehdotuksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 134) muuntamismahdollisuutta sen sijaan puolletaan, jos henkilö syyllistyy vuoden kuluessa neljännen tai useamman kerran samannimikkeiseen rikokseen. Käytännössä ei ole merkitystä, kumpi näistä vaihtoehdoista otetaan muuntamisen edellytykseksi, mutta säännöksen ja sen perusteluiden tulisi joka tapauksessa vastata toisiaan.

Sakkorangaistuksia ei merkitä rikosrekisteriin, joten tuomioistuimilla ei ole tietoa muuntoprosessiin haastettujen henkilöiden sakkohistoriasta. Rangaistusmääräyssakkojen muuntamisen edellytysten arvioimiseksi tuomioistuimelle tulee jokaisen rangaistusmääräystä koskevan sakon muuntovaatimuksen yhteydessä toimittaa ajantasaiset ja yksityiskohtaiset tiedot sakotetun rangaistusmääräyshistoriasta. Käräjäoikeus esittää tätä velvollisuutta koskevan säännöksen lisäämistä sakon täytäntöönpanosta annetun lain 3 lukuun. Rangaistusmääräyssakon muuntamisedellytysten arvioimiseksi tuomioistuin tarvitsee tiedon ainakin rikoksen tekopäivästä, rangaistusmääräyksen antamispäivästä sekä tiedon siitä rangaistussäännöksestä, jonka rikkomisesta sakko on määrätty.

8. Laki rikoslain muuttamisesta

8.1 6 LUKU rangaistuksen määräämisestä

Helsingin käräjäoikeus pitää kannatettavana, että alaikäisenä tehdystä rikoksesta tuomittavan vankeuden ehdollisuutta tai ehdottomuutta 6 luvun 9 §:n 2 momentin perusteella punnittaessa tuomioistuin velvoitetaan painavan syyn olemassaoloa harkitessaan ottamaan huomioon sen, että rikosentekijä on sijoitettu lastensuojelulain [(417/2007) 57 §:n] mukaiseen lastensuojelulaitokseen. Muutosesitys ohjaa seuraamusvalintaa ehdolliseen vankeuteen ja valvontaan, jotka voivat yhdessä saada aikaan tehokkaan ja vaikuttavan kontrollin ja tuen kokonaisuuden.

Lakiehdotuksen mukainen rikoslain 6 luvun 10 §:n valvontaan määräämisen edellytysten säätäminen lievemmäksi siten, että valvonta voidaan määrätä myös joko tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi on perusteltua nuorten elämänvalmiuksien parantamiseksi.

9. Sukupuolten välisen tasa-arvon toteutuminen yhdyskuntaseuraamuksissa

Yhdyskuntaseuraamusten määräämisessä ei käräjäoikeuden näkökulmasta rangaistukseen määrätyn sukupuolella ole merkitystä.

Lausuntoa ovat valmistelleet osastonjohtaja, käräjätuomari Jaana Helander, käräjätuomari Petteri Plosila, käräjätuomari Anna-Maija Ruohoniemi sekä käräjätuomari Mia Sundström.

Laamanni Eero Takkunen